

اثر حجر بر مسئولیت امضاءکنندگان اسناد تجاری با مطالعه تطبیقی در کنوانسیون‌های ژنو

*حیدر حسن زاده *محمد شجاعیان ***سید امین عسگری

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۱/۱۷ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۲/۸

چکیده

محتویات شامل صفار، مجانبین، سفهاء بوده و محجوریت امضاءکنندگان سند تجاری در مسئولیت آنها و سایر امضاءکنندگان سند تجاری تأثیر بسزایی دارد. اصولاً امضاء سند تجاری توسط صغیر غیرممیز و مجنون دائمی و مجنون ادواری در زمان جنون با هر عنوانی اعم از مدیون اصلی سند یا ضامن به معنای عام کلمه بعلت فقدان قصد و رضا در اشخاص مزبور طی مواد ۱۹۵ و ۲۱۲ و ۲۰۷ و ۱۲۱۲ و ۱۲۱۳ قانون مدنی باطل بوده و این ایراد بطلان از آنجا که مربوط به خود امضاء سند می‌باشد در مقابل هر دارنده‌های حتی ثالث با حسن نیت قابل استناد است ولی سایر امضاءکنندگان سند که تعهد خود آنها صحیح باشد طبق اصل استقلال امضائات در برابر دارنده با حسن نیت مسئولیت تضامنی دارند و در صورت امضاء سند تجاری توسط صغیر ممیز و سفیه نیز از آنجا که نامبردگان صرفاً دارای قصد بوده و فاقد رضای معاملاتی می‌باشند لذا معاملات آنها در صورت تأیید صحیح و در صورت رد نمایندگان قانونی آنها باطل خواهد بود (مواد ۱۲۱۲ و ۱۲۱۴ ق.م). لذا در این حالت نامبردگان نیز در برابر دارنده مسئولیت تضامنی ندارند.

چون ایراد مزبور، ایراد مربوط به خود امضاء است نه رابطه مبنایی لذا در برابر هر دارنده‌ای حتی با حسن نیت قابل استناد است و لذا امضاءکننده محجور تعهدی ندارد ولی سایر امضاءکنندگان که تعهد خود آنها صحیح باشد طبق اصل استقلال امضائات در برابر دارنده مسئولیت تضامنی دارند. وضعیت در کنوانسیون‌های ژنو در خصوص برات و سفته طبق ماده ۷ و ۳۲ و کنوانسیون‌های ژنو در خصوص چک طبق ماده ۱۰ تقریباً شبیه حقوق ایران است چون طبق مواد فوق اولاً: ایراد مربوط به حجر موجب بی‌اعتباری تعهد امضاءکننده محجور است ثانیاً: سایر امضاءکنندگان طبق اصل استقلال امضائات در برابر دارنده مسئولیت همچنان مسئولیت تضامنی دارند.

واژگان کلیدی: حجر، اسناد تجاری، مسئولیت، امضاءکننده سند تجاری، کنوانسیون ژنو.

---

*استادیار و عضو هیات علمی دانشکده حقوق دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی (نویسنده اصلی)

**مربی و عضو هیات علمی دانشکده حقوق دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی (نویسنده اصلی)

***کارشناس ارشد حقوق خصوصی دانشکده حقوق دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی

مقدمه

اسناد تجاری خاص شامل برات و سفته و چک و اسناد در وجه حامل (مواد ۲۲۳ الی ۳۳۴ قانون تجارت)، اسنادی هستند که به وفور بین تجار حتی بین غیر تجار صادر می‌شوند و مورد معامله قرار می‌گیرند (صدور، ظهرنویسی، ضمانت، قبولی) اشخاصی که اسناد تجاری را به هر عنوانی امضاء می‌کنند دارای مسئولیت تضامنی می‌باشند و اصولاً امضاءکنندگان غیر محجور بوده و از این حیث خللی به تعهد آنان وارد نیست ولی ممکن است که امضاءکنندگان سند تجاری به هر دلیلی اعم از صغر، جنون، سفه محجور بوده و صلاحیت صدور، ظهرنویسی، قبول و ضمانت اسناد تجاری را فاقد باشند. حال سؤال اصلی این است که اگر به هر دلیلی امضاءکنندگان سند تجاری محجور باشند این محجوریت چه اثری بر مسئولیت خود شخص محجور و مسئولیت سایر امضاءکنندگان سند خواهد داشت.

موضوع حاضر از موضوعات مهم و پیچیده و کاربردی اسناد تجاری می‌باشد و از آنجا که در حقوق ما اعم از قانون تجارت و سایر مقررات تجاری و دکترین و رویه قضایی در این خصوص مطلب خاصی دیده نمی‌شود و از سوی دیگر در عمل ممکن است امضاءکنندگان سند تجاری محجور باشند، لذا موضوع دارای اهمیت فراوانی می‌باشد و انگیزه انتخاب آن کاربردی بودن و عدم وجود نص صریح قانونی در خصوص موضوع می‌باشد.

لذا هدف تحقیق مزبور روشن نمودن زوایای تاریک حجر در خصوص امضاءکنندگان سند تجاری اعم از مدیون اصلی و ضامنین می‌باشد و از سوی دیگر در صدیدیم که غیر از وضعیت حقوقی کشورمان، کنوانسیون‌های ژنو در خصوص برات و سفته مصوب ۷ ژوئن ۱۹۳۰ میلادی و چک مصوب ۱۹ مارس ۱۹۳۱ میلادی را نیز روشن نماییم.

سوالات اصلی که در این پژوهش مطرح است عبارتند از:

۱- اثر حجر (صغر، جنون، عدم رشد) امضاءکنندگان سند تجاری بر مسئولیت خود

اثر حجر بر مسئولیت امضاءکنندگان اسناد تجاری با مطالعه تطبیقی در کنوانسیون‌های ژنو.....۶۷

محجورین چیست.

۲- نقش حجر بر مسئولیت سایر امضاءکنندگان (غیر محجور) چه می‌باشد. در راستای پاسخ به سوالات فوق و بررسی موضوع، در سه فصل مجزا اثر صغر، جنون و عدم رشد (سفه) بر مسئولیت خود امضاکننده محجور و مسئولیت سایر امضاکنندگان هم در حقوق ایران هم در کنوانسیون‌های ژنو مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

فصل اول: نقش صغر بر مسئولیت امضاکنندگان سند تجاری

از آنجا که صغیر به دو نوع صغیر غیرممیز و صغیر ممیز تقسیم گردیده و وضعیت حقوقی معاملات آنها با همدیگر متفاوت است لذا اینفصل را به دو مبحث مجزا تقسیم نموده که در مبحث اول صغیر غیر ممیز و در مبحث دوم صغیر ممیز را مورد بررسی قرار خواهیم داد.

مبحث اول: صغیر غیر ممیز

در این مبحث طی دو گفتار مستقل ابتدا نقش حجر بر مسئولیت خود امضاکننده محجور سپس اثر حجر بر مسئولیت سایر امضاکنندگان مورد بررسی قرار خواهد گرفت چون اثر حجر در هر دو با همدیگر متفاوت است.

گفتار اول: اثر حجر بر مسئولیت خود امضاکننده صغیر غیر ممیز

طبق بند ۲ ماده ۱۹۰ قانون مدنی، برای صحت هر معامله «اهلیت طرفین» شرط اساسی است و از سوی دیگر طبق بند ۱ ماده ۱۹۰ مزبور، قصد و رضا نیز از شروط اساسی صحت هر معامله از جمله صدور و ظهرنویسی ضمانت و قبولی سند تجاری است.

طبق ماده ۲۱۰ ق.م: متعاملین باید برای معامله اهلیت داشته باشند و برای اینکه متعاملین اهل محسوب شوند باید بالغ و عاقل و رشید باشند (ماده ۲۱۱ ق.م) و طبق ماده ۲۱۲ ق.م معامله با اشخاصی که بالغ یا عاقل یا رشید نیستند بواسطه عدم اهلیت

۶۸.....تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال نهم، شماره سی و دوم، تابستان ۱۳۹۵

باطل است و طبق ماده ۲۱۳ ق. م معامله محجورین نافذ نیست و از سوی دیگر بند ۱ ماده ۱۲۰۷ ق. م صغار محجور بوده و از تصرف در اموال و حقوق مالی خود ممنوع هستند.

بنابراین صغیر غیرممیز طبق بند ۱ ماده ۱۲۰۷ ق. م محجور بوده و صلاحیت مداخله در اموال و حقوق مالی خود از جمله معاملات اسناد تجاری را ندارند و طبق ماده ۱۲۱۲ ق. م معاملات صغیر غیر ممیز در خصوص اموال و حقوق مالی خود باطل و بلا اثر است، ماده مزبور مقرر می‌دارد: «اعمال و اقوال صغیر تا حدی که مربوط به اموال و حقوق مالی او باشد باطل و بلا اثر است....»

بنابراین حجر صغیر غیر ممیز کامل و مطلق است و شامل کلیه معاملات و اعمال حقوقی او می‌گردد و هیچ گونه استثنایی ندارد.^۱ لذا از آنجا که صغیر غیر ممیز قصد انشاء معاملات ندارد لذا بطلان معاملات وی مطلق است حتی معاملاتی که صرفاً نافع باشد.

لذا با توجه به فقدان قصد انشاء و رضا در صغیر غیرممیز و عدم اهلیت وی، نامبرده اگر سند تجاری (برات، سفته و چک) را با هر عنوانی اعم از مدیون اصلی و ضامن وی و سایر مسئولین تضامنی (ظهرنویس، برات دهنده شخص ثالث قبول کننده و ضامن خاص) امضا یا مهر نماید بعلم فقدان قصد انشاء طبق مواد ۱۹۵ و ۲۱۲ و ۱۲۱۲ قانون مدنی تعهد وی باطل می‌باشد لذا صغیر غیر ممیز تعهدی در خصوص دارنده اعم از دارنده با حسن نیت یا بدون حسن نیت ندارد.

بنابراین فقدان قصد و رضا در امضا کننده باعث می‌شود که فرد مزبور در مقابل دارنده مسئولیت نداشته باشد حتی اگر دارنده با حسن نیت نیز باشد چون ایراد حجر ایراد مربوط به خود امضاء سند می‌باشد نه رابطه مبنایی^۲ عبارت دیگر امضا کننده سند

۱. صفایی، سید حسین، اشخاص و اموال، جلد اول، نشر میزان، چاپ چهاردهم، ۱۳۹۱، ص ۹۹

۲. حسن زاده، حیدر، حقوق تجارت اسناد تجاری (برات، سفته، و چک و اسناد در وجه حامل) با اصلاحات و الحاقات، انتشارات مجدد، چاپ دوم، ۱۳۹۴، ص ۹۹

اثر حجر بر مسئولیت امضاءکنندگان اسناد تجاری با مطالعه تطبیقی در کنوانسیون‌های ژنو.....۶۹

تجاری بایستی دارای اهلیت باشد یعنی بالغ و عاقل و رشید باشد لذا امضا صغیر غیرممیز صحیح نبوده و موجب تعهد آنها نخواهد بود.^۱

در کنوانسیون‌های ژنو در خصوص برات و سفته طبق ماده ۷ که مقرر می‌دارد: «در صورتی که برات متضمن امضای اشخاصی باشد که فاقد اهلیت برای متعهد نمودن خود به وسیله برات هستند یا برات متضمن امضائات مجعول باشد یا متضمن امضای اشخاص خیالی یا موهوم و یا شامل امضائاتی باشد که بهر دلیل دیگری نمی‌توان امضاکننده یا اشخاصی که از طرف آنها برات امضا شده است متعهد نمود، تعهدات سایر امضاکنندگان به قوت خود باقی بوده و معتبر است.^۲

و کنوانسیون ژنو در خصوص چک طبق ماده ۱۰ که مقرر می‌دارد: «در صورتیکه چک به امضای اشخاصی باشد که فاقد اهلیت جهت پذیرش تعهد از طریق چک هستند، یا چک متضمن امضاها یا مجعول یا امضای اشخاص موهوم و یا امضاها یا امضایی باشد که بنا به دلایل دیگری نتوان امضاکننده یا کسانی را که به نمایندگی از طرف آنان چک امضا شده است متعهد نمود، مسئولیت سایر اشخاص امضاکننده چک به قوت خود باقی است» وضعیت مثل حقوق ایران است چون طبق مواد ۷ و ۱۰ کنوانسیون‌های ژنو صغیر غیر ممیز از آنجا که اهلیت انجام را معامله ندارد، لذا طبق نص صریح مواد فوق فرد مزبور تعهدی در برابر هر دارنده‌ای اعم از با حسن نیت و بدون حسن نیت ندارد و این ایراد (عدم اهلیت) از آنجا که ایراد مربوط به خود امضا سند است در برابر هر دارنده‌ای حتی با حسن نیت قابل استناد است.

گفتار دوم: اثر صغر بر مسئولیت سایر امضاء کنندگان

همچنان که فوقاً نیز گفتیم امضا صغیر غیرممیز بعلت فقدان اهلیت و فقدان قصد و رضا باطل بوده و نامبرده هیچ گونه تعهدی درخصوص هیچ شخصی ندارد ولی بطلان

۱. حسن زاده، حیدر، همان منبع، ص ۹۹

۲. حسن زاده، حیدر، جزوه حقوق تجارت تطبیقی، مقطع کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق واحد تهران مرکزی، سال ۹۵، صص ۲۰ و ۲۱

۷۰.....تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال نهم، شماره سی و دوم، تابستان ۱۳۹۵

تعهد امضا کننده که طبق اصل استقلال امضائات که طبق دکترین حقوقی^۱ و رویه قضایی در حقوق ایران نیز پذیرفته شده است، به تعهدات صحیح سایر امضاکنندگان خللی وارد نیاورده و سایر امضا کنندگان در برابر دارنده با حسن نیت نمی‌توانند به این بطلان تعهد براتی استناد و خود را از مسئولیت رها نمایند. البته این قاعده در مورد سایر موارد بطلان تعهد براتی نیز صادق است. لذا در صورتی که امضا صغیر غیر ممیز یا غیر رشید یا هر محجور دیگر در برات باطل باشد این بطلان در مقابل دارنده براتی که حسن نیت دارد قابل استناد نبوده و هریک از امضائات دیگر (بنا به اصل استقلال هر امضا) در برات واجد اعتبار خواهد بود.^۳

اصل استقلال امضائات هر چند بطور صریح در قانون تجارت ما بیان نشده ولی در مواد ۷ و ۳۲ کنوانسیون ژنو در خصوص برات و سفته و ماده ۱۰ کنوانسیون ژنو در خصوص چک بصراحت به این اصل اشاره شده است. مواد ۷ و ۱۰ فوقاً بیان شد. ماده ۳۲ کنوانسیون ژنو در خصوص برات و سفته در این راستا مقرر می‌دارد: «...تعهد ضامن معتبر است حتی اگر مسئولیتی که او ضمانت نموده به هر دلیل غیر از نقص شکی باطل باشد.....»^۴

به عقیده برخی اصل استقلال امضائات از اصول مهم اسناد تجاری است و اسناد تجاری را از اسناد مدنی متمایز می‌کند و آن اینکه امضاء صحیح هر شخص به طور مستقل موجب تعهد او در قبال دارنده با حسن نیت خواهد بود و بی اعتباری و بطلان

---

۱. اسکینی، ربیعا، حقوق تجارت (برات، سفته، قبض انبار، اسناد در وجه حامل و چک)، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی (سمت)، چاپ یازدهم، تهران، بهار ۱۳۸۶، ص ۵۳، ستوده تهرانی، حسن، حقوق تجارت، جلد سوم، نشر دادگستر، چاپ نهم، تهران، ۱۳۸۵، ص ۲۷، اخلاقی، بهروز، جزوه حقوق تجارت ۳، اسناد تجاری (برات، سفته و چک)، انتشارات دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران ۱۳۷۳، صص ۱۰۰-۱۰۱-۱۰۱ مکرر

۲. حسن زاده، حقوق تجارت، اسناد تجاری، همان منبع، ص ۹۴

۳. عرفانی، محمود، حقوق تجارت (اعمال تجاری و...) جلد اول، انتشارات جهاد دانشگاهی، چاپ سوم، ۱۳۷۱صص ۱۷۴-۱۷۹

۴. حسن زاده، جزوه حقوق تجارت تطبیقی، ص ۷۹

اثر حجر بر مسئولیت امضاءکنندگان اسناد تجاری با مطالعه تطبیقی در کنوانسیون‌های ژنو..... ۷۱

امضائات قبل یا بعد از آن به اعتبار امضاء قانونی و معتبر او خللی وارد نمی‌آورد.^۱ غیر از اصل استقلال امضائات، اصل مهم دیگری که در اسناد تجاری وجود دارد، اصل غیر قابل استناد بودن ایرادات در برابر دارنده با حسن نیت است که در ماده ۱۷ کنوانسیون ژنو در خصوص برات و سفته با عبارات ذیل درج شده است: «اشخاصی که به موجب برات علیه آنها اقامه دعوا شده، نمی‌توانند در قبال دارنده برات به ایرادات (دفاعیات) مبتنی بر روابط شخصی خود با برات دهنده یا دارندگان قبلی استناد نمایند مگر اینکه دارنده در تحصیل برات عمداً به زیان مدیون عمل نموده باشد» طبق این اصل ایرادات مربوط به روابط مبنایی امضاءکنندگان اسناد تجاری مثل این که برات دهنده ادعا نماید که معامله بین او و ظهر نویس اول فسخ شده است لذا برات دهنده دیگر دینی در برابر ظهرنویس اول ندارد. در برابر دارنده با حسن نیت که علیه ایادی مزبور اقامه دعوی نموده قابل استناد نمی‌باشد و البته این اصل نیز نتیجه وصف تجریدی و وصف قابلیت انتقال اسناد تجاری می‌باشد هر چند برخی از مؤلفین برای اسناد تجاری ۲۰ وصف را شمارش نموده‌اند.^۲ ولی مهمترین اوصاف اسناد تجاری، همین وصف تجریدی و قابلیت انتقال می‌باشد.

و بقیه اوصاف در واقع نوعی از انواع امتیازات سند تجاری می‌باشد منظور از وصف تجریدی این است که اسناد تجاری اسناد مستقلی بوده و مجرد از روابط مبنایی طرفین اسناد مزبور می‌باشد و بر اثر صدور سند تجاری، رابطه حقوقی جدیدی ایجاد می‌شود که متکی به خود سند است و امضاء سند تجاری موجب تعهدی مستقل از منشأ ایجاد خود می‌شود. البته به نظر می‌رسد که وصف تجریدی منشأ اصل استقلال امضائات نیز باشد.^۳

۱. حسن زاده، حقوق تجارت، همان منبع، صص ۹۴-۹۵

۲. بهرامی، بهرام، حقوق تجارت کاربردی، چاپ سوم، زمستان ۸۷، نشر موسسه فرهنگی نگاه بینه، ص

۳. حسن زاده، حقوق تجارت، همان منبع، ص ۹۵

اصل غیر قابل استناد بودن ایرادات در برابر دارنده با حسن نیت همچنان که در ماده ۱۷ کنوانسیون ژنو نیز بیان شده در خصوص ایرادات مربوط به روابط مبنایی حاکم است و این ایرادات در برابر دارنده ثالث با حسن نیت قابل استناد نیست مگر اینکه دارنده در تحصیل برات عمداً به زیان مدیون عمل نموده باشد. منظور از تحصیل عمدی به زیان خوانده، با توجه به قسمت اخیر مواد ۱۰ و ۱۶ کنوانسیون ژنو، تقلب و تقصیر سنگین می‌باشد.

و منظور از تقلب، سوء نیت و آگاهی از ایراد است؛ مثل اینکه دارنده می‌دانسته است که معامله بین برات دهنده و ظهر نویس اول باطل شده است ولی تقصیر سنگین این است که دارنده عالم و آگاه به این ایراد نبوده است ولی آنچه بی احتیاطی شدید نموده که فرض می‌شود از این ایراد مطلع بوده است؛ مثل اینکه دارنده، برات صد میلیون را با دادن پنجاه میلیون تومان از ظهرنویس اول تملک نماید.

به عبارت دیگر ایرادات در اسناد تجاری بر دو نوع است، نوع اول: ایرادات مربوط به روابط مبنایی طرفین اسناد تجاری می‌باشد. یعنی رابطه مبنایی که موجب و منشأ صدور سند بوده، مواجه با اشکال و ایراد است مثل اینکه صادر کننده سفته بابت خرید یک دستگاه آپارتمان از مالک آن، یک فقره سفته بابت ثمن آپارتمان در وجه فروشنده صادر نموده باشد ولی به علت فسخ مبیعه نامه توسط فروشنده، عقد مزبور منحل شده است لذا رابطه مبنایی مواجه با ایراد فسخ است، این ایرادات در برابر ید مستقیم یعنی در مثال فوق (فروشنده آپارتمان) قابل طرح است ولی این ایراد در برابر دارنده ثالث (غیر مستقیم) با حسن نیت قابل استناد نیست.^۱

نوع دوم: ایراداتی است که مربوط به خود امضاء سند می‌باشد مثل این که امضاء برات دهنده، برات گیر و صادر کننده سفته و چک و... جعل شده یا امضاء کننده محجور باشد. این ایرادات توسط خواننده در برابر هر دارنده‌ای حتی با حسن نیت قابل استناد است و اصولاً در این حالت اصلی وجود ندارد که از دارنده حمایت نماید و بر

اثر حجر بر مسئولیت امضاءکنندگان اسناد تجاری با مطالعه تطبیقی در کنوانسیون‌های ژنو.....۷۳

خلاف نظر اغلب حقوقدانان که معتقدند که جعل و حجر از استثنائات اصل غیر قابل استناد بودن ایرادات است ولی بایستی گفت که اگر جعل و حجر مربوط به خود امضاء سند باشد از دایره شمول ماده ۱۷ کنوانسیون خارج است. هر چند در این حالت شخصی که امضاء او ایراد دارد از مسئولیت مبرا است ولی اصل سند مزبور طبق قسمت اخیر ماده ۱۶ کنوانسیون ژنو در ید دارنده با حسن نیت باقی می‌ماند مگر این که دارنده مرتکب تقلب یا تقصیر سنگین شده باشد که در این حالت دارنده بدون حسن نیت است لذا ذینفع واقعی می‌تواند اصل سند را نیز از دارنده مزبور مسترد نماید. و به عبارت دیگر طبق ماده ۷ کنوانسیون ژنو در صورتی که امضاء شخصی در سند (نه رابطه مبنایی) به علت جعل، حجر، عدم اختیار نماینده، امضاء خیالی و موهوم یا به هر علتی معتبر نباشد فرد امضاء کننده مسئول نمی‌باشد لذا ایراد مربوط به خود امضاء سند در برابر هر دارنده‌ای قابل استناد است ولی سایر امضاء کنندگان همچنان در برابر دارنده مسئولیت دارند.^۱

اصل غیر قابل استناد بودن ایرادات در رویه قضایی ایران مورد قبول قرار گرفته که به آراء ذیل اشاره می‌شود: رأی شماره ۷۸۸ مورخ ۷۲/۱۱/۲۴ صادره از شعبه ۲۵ دیوان عالی کشور با عبارات ذیل صراحتاً اصل غیر قابل استناد بودن ایرادات را مورد پذیرش قرار داده است: «... نظر به اینکه دارنده چک که به طریق صحیح به وی واگذار گردیده، قانوناً حق مطالبه وجه آن را از صادر کننده دارا می‌باشد و چگونگی رابطه دارنده اولی با صادر کننده چک موثر در رابطه انتقال گیرنده با صادر کننده نمی‌باشد.»^۲ و در رأی اصراری هیأت عمومی دیوان عالی کشور به شماره ۲۰ مورخ ۶۹/۸/۱۵ نیز اصل مزبور مورد قبول قرار گرفته است «طبق مواد ۳۱۳ و ۳۱۴ و ۲۴۹ قانون تجارت، صادر کننده چک در قبال انتقال گیرنده مسئول است و کیفیت رابطه ظهر نویس با صادر کننده چک

۱. همان منبع، ص ۹۶ و ۹۷

۲. بازگیریداله، آراء دیوان عالی کشور در امور حقوقی، جلد ۳، چاپ اول، انتشارات ققنوس، سال ۱۳۷۷، ص ۵۹

نیز تأثیری در حق دارنده چک ندارد.^۱

همچنین این اصل غیر قابل استناد بودن ایرادات طی دادنامه شماره ۱۴۳۶ مورخ ۸۴/۱۰/۲۸ صادره از شعبه ۲۷ دادگاه تجدید نظر استان تهران مورد تأیید قرار گرفته است و ماحصل رأی این است که اسناد تجاری به محض صدور از منشا خود جدا می‌شوند و در خصوص دارنده با حسن نیت، ایرادات مسموع نیست^۲ و طی دادنامه‌های شماره ۶۷۳ مورخ ۸۶/۰۹/۲۸ و دادنامه شماره ۲۷۰ مورخ ۸۶/۰۷/۰۲ هردو صادره از شعبه ۴۹ دادگاه تجدید نظر استان تهران وصف تجریدی و اصل عدم توجه ایرادات نسبت به دارنده با حسن نیت این اسناد مورد تأیید قرار گرفته است.^۳

از سوی دیگر حقوقدانان ما نیز این اصول را به اتفاق مورد قبول قرار داده‌اند و از سوی دیگر از مفهوم و منطوق خیلی از مواد قانون تجارت منجمله مواد ۲۴۹ و ۲۳۰ و ۲۳۱ چنین اصلی بر می‌آید و اصولاً از آنجا که اسناد تجاری دارای وصف تجریدی و وصف قابلیت انتقال (مواد ۲۴۵ و ۳۰۹ و ۳۱۲ قانون تجارت) می‌باشند لذا قهراً بایستی اصل استقلال امضائات و اصل عدم قابلیت استناد به ایرادات نیز پذیرفته شود و إلا سند تجاری مندرج در قانون تجارت، همانند سند عادی مدنی خواهد بود و به عقیده دکتر اخلاقی در حقوق تجارت ایران نیز باید با استفاده از اصل مسئولیت تضامنی امضاءکنندگان چنین آثار و نتایجی (اصل استقلال امضائات و اصل غیر قابل استناد بودن ایرادات) را استخراج نمود.^۴ و به نظر می‌رسد که علت اصلی عدم ذکر اصول حاکم بر اسناد تجاری در قانون تجارت بدیهی بودن آن اصول بوده است.^۵

۱. اباذری فومشی، منصور، قانون تجارت در رویه قضایی، چاپ اول، پاییز ۸۶، انتشارات خرسندی، ص ۱۴۷

۲. زندی، محمدرضا، رویه قضایی دادگاه‌های تجدید نظر استان تهران در امور مدنی (اسناد تجاری)،

چاپ دوم، سال ۹۱، انتشارات جنگل، ص ۳۸

۳. زندی، همان منبع، ص ۲۱۰ و ۲۱۱

۴. دکتر اخلاقی، همان منبع، ص ۱۰۱ مکرر

۵. دکتر حسن زاده، همان منبع، ص ۹۹

اثر حجر بر مسئولیت امضاءکنندگان اسناد تجاری با مطالعه تطبیقی در کنوانسیون‌های ژنو.....۷۵

بنابراین فقدان قصد و رضا و عدم اهلیت در امضاءکننده باعث می‌شود که فرد مزبور در مقابل دارنده مسئولیت نداشته باشد حتی اگر دارنده با حسن نیت نیز باشد چون ایراد مربوط به خود امضاء سند می‌باشد نه رابطه مبنایی ولی سایر امضاءکنندگان طبق اصل استقلال امضائات همچنان مسئول باقی می‌مانند.^۱

لذا هم در حقوق ایران و هم کنوانسیون‌های ژنو (مواد ۷ و ۱۰ و ۳۲) در صورت امضاء سند تجاری توسط صغیر غیر ممیز سایر امضاءکنندگان طبق اصل استقلال امضائات در برابر دارنده با حسن نیت مسئولیت تضامنی دارند.

مبحث دوم: صغیر ممیز

اثر حجر صغیر ممیز بر مسئولیت خود امضاکننده محجور و تعهدات سایر امضاکنندگان همانند صغیر غیر ممیز متفاوت است که در دو گفتار ذیل بیان خواهیم نمود.

گفتار اول: اثر حجر بر مسئولیت امضاکننده صغیر ممیز

طبق بند ۱ ماده ۱۲۰۷ ق.م.صغیر ممیز نیز محجور بوده و از تصرف در اموال و حقوق مالی خود ممنوع هستند هر چند طبق اطلاق مواد ۲۱۲ و ۱۲۱۲ ق.م.معاملات صغیر ممیز نیز همانند صغیر غیر ممیز باطل قلمداد شده است ولی بایستی گفت که طبق نظر اکثریت حقوقدان‌های کشورمان^۲ از آنجا که صغیر ممیز طبق قسمت اخیر ماده ۱۲۱۲ می‌تواند تملک بلا عوض مثل قبول هبه و صلح بلاعوض و حیات مباحات نماید. لذا مطمئناً قصد انشاء دارد و آن چیزی که مفقود است رضای معاملاتی می‌باشد و از آنجا که فقدان رضا باعث عدم نفوذ معامله است نه بطلان (ملاک ماده ۱۹۹ ق.م)

۱. همان منبع، ص ۹۹

۲. امامی، سید حسن، حقوق مدنی، جلد ۵، انتشارات کتابفروشی اسلامیة، چاپ هشتم، ۱۳۷۲، ص ۲۵۱، صفایی، سید حسین و قاسم زاده، سید مرتضی، حقوق مدنی (اشخاص و محجورین) چاپ اول، انتشارات سمت، سال ۱۳۷۵، صص ۲۵۳-۲۵۴، شهیدی، مهدی، حقوق مدنی، جلد اول (تشکیل قراردادها و تعهدات) انتشارات مجد، چاپ نهم، ۱۳۸۵، صص ۲۵۶-۲۵۷

۷۶.....تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال نهم، شماره سی و دوم، تابستان ۱۳۹۵

لذا وضعیت معاملات صغیر ممیز همانند معاملات سفیه و غیر رشید غیر نافذ است نه باطل لذا در صورت تایید ولی قهری یا قیم صحیح گردیده و در صورت رد باطل خواهد بود. ماده ۸۶ قانون امور حسبی نیز در این راستا مقرر می‌دارد:

«محمور ممیز می‌تواند اموال و منافی را که به سعی خود او حاصل شده است با اذن ولی یا قیم اداره نماید» لذا واضح و بدیهی است طبق ماده ۸۶ قانون امور حسبی صغیر ممیز دارای قصد انشاء بوده و اعمال وی در صورت اذن یا اجازه ولی یا قیم صحیح و معتبر است.

منظور از محجور ممیز در ماده ۸۶ قانون مزبور با در نظر گرفتن مواد ۱۲۰۸ و ۱۲۱۴ ق. م همان صغیر ممیز می‌باشد و بدین ترتیب صغیر ممیز می‌تواند با عنایت به اطلاق ماده ۸۵ قانون امور حسبی به کار یا پیشه اشتغال ورزد.^۱

بنابراین از آنجا که معاملات صغیر ممیز طبق ملاک ماده ۱۲۱۲ قانون مدنی غیر نافذ است نه باطل چون نامبرده قصد انشاء دارد و فقط فاقد رضا می‌باشد، لذا می‌تواند تملک بلا عوض نماید بنابراین معاملات براتی وی فقط غیر نافذ است نه باطل و اگر ولی یا قیم تنفیذ نماید که صحیح است و موجب مسئولیت وی می‌باشد ولی اگر رد نماید باطل بوده و وضعیت معاملات وی همانند صغیر غیر ممیز است. درحالی‌که در کنوانسیون‌های ژنو طبق مواد ۷ و ۱۰ و ۳۲ معاملات صغار مطلقاً باطل می‌باشد در حالی‌که حقوق ما صغیر ممیز دارای قصد انشاء بوده ولی رضای وی مفقود است لذا صدور، ظهر نویسی، ضمانت و قبولی سند تجاری توسط وی غیر نافذ است نه باطل.

گفتار دوم: اثر حجر صغیر ممیز بر مسئولیت سایر امضاکنندگان

در خصوص اثر حجر صغیر ممیز بر مسئولیت سایر امضاکنندگان بایستی گفت که وضعیت همانند حالتی است که صغیر غیر ممیز سندی را صادر نماید لذا طبق اصل استقلال امضائات که هم در حقوق ایران پذیرفته شده هم در کنوانسیون‌های ژنو (طبق

۱. کاتوزیان، ناصر، حقوق مدنی، قواعد عمومی قراردادها، جلد ۲، شرکت انتشار، چاپ چهارم، ص ۲۱

اثر حجر بر مسئولیت امضاءکنندگان اسناد تجاری با مطالعه تطبیقی در کنوانسیون‌های ژنو.....۷۷

مواد ۷ و ۱۰ و ۳۲ پذیرفته شده، سایر امضاکنندگان در برابر دارنده با حسن نیت مسئولیت تضامنی دارند و نمی‌توانند به اعتبار اینکه تعهد صغیر ممیز باطل است خود را از زیر بار مسئولیت رها نمایند البته اگر ولی یا قیم صغیر ممیز امضای وی را تایید نمایند تعهد وی صحیح بوده لذا هیچ گونه مانع قانونی نیز برای مسئولیت سایر امضاکنندگان وجود ندارد. لذا اصل استقلال امضائات زمانی کاربرد دارد که تعهد صغیر ممیز بعلت عدم تنفیذ آن توسط ولی یا قیم باطل باشد.

در این راستا بوده است که چنانچه سند مورد معامله قرار گرفته و واجد امضاهای متعدد باشد، بر اساس اصل استقلال امضاها و حفظ حقوق اشخاص ثالث، امضائات معتبر ایجاد مسئولیت می‌نماید^۱ و صاحبان آن در مقابل دارنده بدون سوء نیت مسئول پرداخت بوده و نمی‌توانند به بطلان سند و یا امضا غیر معتبر استناد نمایند.^۲

بنابراین در حقوق ایران اگر معاملات صغیر ممیز در خصوص اسناد تجاری (صدور، ظهر نویسی، قبولی و ضمانت) توسط نمایندگان قانونی وی تأیید شود، معاملات وی صحیح بوده لذا به طریق اولی تعهدات سایر امضاکنندگان نیز معتبر است و موجب مسئولیت آنها می‌باشد ولی اگر معاملات صغیر ممیز توسط نمایندگان قانونی آنان رد شود، این معاملات باطل بوده و موجب تعهد صغیر ممیز نخواهد بود. ولی بطلان تعهد براتی برات دهنده طبق اصل استقلال امضائات که طبق دکترین حقوقی و رویه قضایی در حقوق ایران نیز پذیرفته شده است، به تعهدات صحیح سایر امضاکنندگان خللی وارد نیاورده و سایر امضاکنندگان در برابر دارنده با حسن نیت نمی‌توانند به این بطلان تعهد براتی استناد و خود را از مسئولیت رها نمایند. البته این قاعده در مورد سایر موارد بطلان تعهد براتی نیز صادق است.

البته در کنوانسیون‌های ژنو نیز طبق مواد ۷ و ۳۲ کنوانسیون ژنو در خصوص برات

۱. صقری، محمد، حقوق تجارت (۳) (اسناد تجاری)، جزوه درسی دانشکده علوم قضایی و خدمات

اداری دادگستری، ۱۳۷۴، صص ۳۲-۳۳

۲. ستوده تهرانی، همان منبع، ص ۶۶

۷۸.....تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال نهم، شماره سی و دوم، تابستان ۱۳۹۵

و سفته و ماده ۱۰ کنوانسیون ژنو در خصوص چک وضعیت همانند حقوق ایران است و بطلان تعهد براتی صغیر ممیز طبق اصل استقلال امضائات خللی به مسئولیت سایر امضاکنندگان وارد نمی‌نماید.

فصل دوم: اثر جنون بر مسئولیت امضا کنندگان سند تجاری

در این فصل طی مباحث ذیل اثر حجر مجنون بر خود وی و سایر امضا کنندگان سند تجاری بصورت مجزا مورد بررسی قرار خواهد گرفت:

مبحث اول: اثر جنون بر مسئولیت امضا کننده مجنون

از آنجا که مجنون طبق ماده ۱۲۱۳ ق.م به دو نوع مجنون دائمی (اطباقی) و مجنون ادواری (متناوب) تقسیم گردیده و وضعیت حقوقی معاملات آنها متفاوت است لذا در گفتارهای ذیل اثر جنون بر مسئولیت امضاکننده مجنون دائمی و ادواری بصورت مجزا مورد بررسی قرار می‌گیرد:

طبق بند ۳ ماده ۱۲۰۷ ق.م مجانین محجور بوده و از تصرف در اموال و حقوق مالی خود ممنوع هستند و طبق ماده ۱۲۱۱ قانون مدنی جنون به هر درجه که باشد موجب حجر می‌باشد لذا وضعیت مسئولیت امضا کننده مجنون به قرار ذیل است:

گفتار اول: مجنون دائمی

طبق ماده ۱۲۱۳ ق.م که مقرر می‌دارد: «مجنون دائمی مطلقاً و مجنون ادواری در حال جنون نمی‌تواند هیچ تصرفی در اموال و حقوق مالی خود بنماید ولو با اجازه ولی یا قیم خود.....» کلیه معاملات مجنون دائمی باطل و بلااثر است لذا کلیه امضائات شخص مجنون دائمی در اسناد تجاری نیز باطل خواهد بود.

چون مجنون فاقد نیروی عقل و درک است و نمی‌تواند قصد انشا و اراده حقوقی داشته باشد، مانند صغیر غیر ممیز، دستخوش حجر کامل و مطلق است و نمی‌تواند هیچگونه عمل حقوقی انجام دهد یا در اموال و دارایی خود تصرفی کند کلیه

اثر حجر بر مسئولیت امضاءکنندگان اسناد تجاری با مطالعه تطبیقی در کنوانسیون‌های ژنو.....۷۹
معاملات و تصرفات حقوقی وی باطل و از درجه اعتبار ساقط است. (ماده ۱۲۱۳ قانون
مدنی)^۱

بنابراین مجنون دائمی کسی است که همه اوقات دچار اختلال اعصاب دماغی و
نقص عقل می‌باشد.^۲

در معنای دیگر کسی است که در تمام طول سال مجنون است و هیچ گاه حق
تصرف ندارد.^۳ بنابراین می‌شود گفت مجنون دائمی کسی است که وضعیت جنون او
همیشگی است و در تمام مدت عمر از نعمت عقل بی بهره می‌باشد. چنین شخصی
اهلیت اعمال هیچ حقی از حقوق خود را ندارد و تمام معاملات او، اعم از معوض و
غیر معوض و مالی و غیر مالی باطل است. زیرا شخص مجنون درحالت جنون فاقد
هرگونه درک و فهم درستی بوده بطوریکه منافع و مضرات خودش را نمی‌تواند
تشخیص دهد، در نتیجه بعلت اینکه نمی‌تواند قصد انشا معامله یا استیفاء حقی از
حقوق خود را داشته باشد تمام اعمال حقوقی وی باطل و بلااثر است.

لذا مجنون دائمی بعلت نداشتن قصد و رضا کلیه معاملات تجاری وی از جمله
معاملات مربوط به اسناد تجاری اعم از صدور و قبولی، ظهرنویسی، ضمانت و
پرداخت باطل بوده و موجب مسئولیت وی حتی در برابر دارنده ثالث با حسن نیت
نمی‌باشد و طبق مواد ۷ و ۱۰ و ۳۲ کنوانسیون‌های ژنو نیز وضعیت مثل حقوق ایران
است و معاملات مجنون دائمی درخصوص اسناد تجاری باطل بوده و موجب مسئولیت
وی نیست و این ایراد جنون از آنجا که ایراد مربوط به خود امضاء می‌باشد و در برابر
هر دارنده ای حتی ثالث با حسن نیت نیز قابل استناد می‌باشد.

گفتار دوم: مجنون ادواری

مجنون ادواری کسی است که در بعضی اوقات دچار اختلال اعصاب دماغی بوده و

۱. کاتوزیان، همان منبع، ص ۳۷

۲. امامی، سید حسین، حقوق مدنی، جلد ۱، انتشارات اسلامی، چاپ ۲۲، سال ۱۳۸۱، ص ۲۰۶

۳. محمدی، علی، شرح تبصره علامه حلی، جلد دوم، انتشارات دارالفکر، چاپ اول، ۱۳۷۱، ص ۸۴

۸۰.....تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال نهم، شماره سی و دوم، تابستان ۱۳۹۵

حکومت عقل را از او سلب می‌نماید و در بعضی اوقات دیگر حالت عادی دارد و عقلش حکومت می‌کند.^۱

وضعیت معاملات مجنون ادواری کاملاً متفاوت است اگر فرد مزبور در حالت جنون معامل‌های نماید معاملات وی بعلت فقدان قصد و رضا و عدم اهلیت همانند مجنون دائمی باطل و بلااثر است ولی اگر در حالت افاقه و عدم جنون معامله‌ای نماید طبق نص صریح ماده ۱۲۱۳ ق. م صحیح و نافذ است. ماده ۱۲۱۳ ق. م در این خصوص مقرر می‌دارد: «.....مجنون ادواری در حال جنون نمی‌تواند هیچ تصرفی در اموال و حقوق مالی خود بنماید ولو با اجازه ولی یا قیم خود لکن اعمال حقوقی که مجنون ادواری در حال افاقه می‌نماید نافذ است مشروط بر آنکه افاقه او مسلم باشد.» بنابراین معاملات مجنون ادواری در حالت جنون همانند مجنون دائمی بعلت فقدان قصد و رضا و عدم اهلیت باطل است چون طبق نص صریح ماده ۱۲۱۳ ق. م معاملات آنها ولو با اجازه ولی یا قیم نیز معتبر نیست لذا معاملات آنها باطل است نه غیر نافذ. لذا وضعیت معاملات مجنون دائمی و ادواری در حال جنون همانند وضعیت معاملات صغیر غیر ممیز بوده و باطل می‌باشد.

البته طبق نظر مرحوم دکتر شهیدی اعمال حقوقی مجنون ادواری در حالت مشکوک یعنی حالتی که جنون یا افاقه او مسلم نیست مانند حالت جنون او باطل است بنابراین اگر افاقه مجنون ادواری در زمان معامله مسلم نباشد وقوع معامله مورد تردید قرار می‌گیرد که به حکم اصل عدم باید آن را منتفی دانست.^۲

بنابراین اگر مجنون ادواری در دوران افاقه معامله‌ای در خصوص سند تجاری بنماید صحیح بوده و موجب مسئولیت وی می‌باشد ولی اگر در دوران جنون یا حالتی که جنون یا افاقه او مسلم نیست معامله‌ای نماید این معاملات بعلت فقدان قصد و رضا و عدم اهلیت طبق ماده ۱۲۱۳ ق. م باطل است و این بطلان از آنجا که نوعی ایراد در

۱. صفایی، سید حسین، اشخاص و اموال، همان منبع، ص ۲۰۶

۲. شهیدی، مهدی، همان منبع، ص ۲۵۱

اثر حجر بر مسئولیت امضاءکنندگان اسناد تجاری با مطالعه تطبیقی در کنوانسیون‌های ژنو..... ۸۱
خصوص امضا می‌باشد در برابر هر دارنده‌ای حتی ثالث با حسن نیت قابل استناد است.

مبحث دوم: اثر جنون بر مسئولیت سایر امضاکنندگان سند تجاری

همانند حجر ناشی از صغر، در حجر ناشی از جنون نیز هر چند شخص مجنون مسئولیتی در برابر دارنده حتی ثالث با حسن نیت ندارد ولی طبق اصل استقلال امضاهاست که در حقوق ایران نیز پذیرفته شده است و طبق مواد ۷ و ۳۲ کنوانسیون ژنو در خصوص برات و سفته و ماده ۱۰ کنوانسیون ژنو در خصوص چک سایر امضاکنندگان که تعهد آنها صحیح و معتبر است نمی‌توانند به بطلان تعهد امضاکننده مجنون استناد و خود را از زیر بار مسئولیت رها نمایند لذا سایر امضاکنندگان در برابر دارنده با حسن نیت همچنان مسئولیت تضامنی دارند.

فصل سوم: اثر سفاهت (عدم رشد) بر مسئولیت امضاکنندگان سند

تجاری

در این فصل اثر عدم رشد بر مسئولیت امضاکننده سفیه و سایر امضاکنندگان سند تجاری طی دو مبحث مجزا مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

مبحث اول: اثر سفیه و عدم رشد بر مسئولیت امضاکننده غیر رشید

طبق بند ۲ ماده ۱۲۰۷ ق.م.ا.ش.خ. غیر رشید (سفیه) محجور بوده و از تصرف در اموال و حقوق مالی خود ممنوع هستند و طبق نص صریح ماده ۱۲۰۸ ق.م.غ.ر. رشید کسی است که تصرفات او در اموال و حقوق مالی خود عقلانی نباشد و طبق تبصره ۲ ماده ۱۲۱۰ ق.م.ا.ش.خ. را که بالغ شده است در صورتی می‌توان به او داد که رشد او ثابت شده باشد و طبق رأی وحدت رویه شماره ۳۰ مورخه ۶۴/۱۰/۳ دخالت غیر رشید در امور مالی با وجود رسیدن به سن بلوغ محتاج اثبات رشد است البته تبصره ۲ ماده ۱۲۱۰ محدود به اشخاص بالغی است که به سن هجده سال تمام نرسیده باشند و با رسیدن ایشان به سن ۱۸ از حجر خارج شده و رشید فرض می‌شوند.

در خصوص وضعیت معاملات شخص غیر رشید بایستی گفت که اصولاً معاملات آنها غیر نافذ است و صحت آنها منوط به تنفیذ ولی یا قیم او می‌باشد مگر در قبول تملکات بلاعوض که صحیح بوده و نیازی به اجازه ولی یا قیم نمی‌باشد در این راستا ماده ۱۲۱۴ ق. م مقرر می‌دارد: «معاملات و تصرفات غیر رشید در اموال خود نافذ نیست مگر با اجازه ولی یا قیم او اعم از اینکه این اجازه قبلاً داده شده باشد یا بعد از انجام عمل معذالک تملکات بلاعوض از هر قبیل که باشد بدون اجازه هم نافذ است.» سفیه دارای قصد انشا است اما معاملات و تصرفات مالی سفیه که احتمال نفع و ضرر داشته باشد مانند اجاره، به اجازه ولی یا قیم نیاز دارد و هرگاه بدون اجازه منعقد شود غیر نافذ محسوب می‌شود و ولی یا قیم می‌تواند آن را تنفیذ یا رد نماید. فلذا اجازه ولی یا قیم می‌تواند پیش از انجام معامله باشد یا بعد از انجام معامله آن را تنفیذ کرده باشد.

حضرت امام خمینی (ره) در تحریر الوسیله، کتاب حجر می‌فرمایند معنای نافذ نبودن تصرفات سفیه این است که در تصرف استقلال ندارد، پس اگر به اذن ولی تصرف کند صحیح است و همچنین اگر بدون اذن تصرف کرده بعداً ولی او آنرا امضا و انفاذ کند صحیح است.^۲

بنابراین از آنجا که طبق ماده ۱۲۱۴ قانون مدنی معاملات سفیه غیر نافذ است نه باطل لذا نامبرده دارای قصد انشا می‌باشد و فقط رضای وی مفقود است لذا معاملات برواتی وی غیر نافذ است اگر قیمیا ولی وی آنرا تنفیذ نماید صحیح است و موجب تعهد وی خواهد بود ولی اگر رد نماید این امضانات باطل بوده و موجب مسئولیت وی نخواهد بود در حالیکه در کنوانسیون‌های ژنو طبق مواد ۷ و ۳۲ و ۱۰ بطور مطلق

۱. ساکت، محمد حسین، شخصیت و اهلیت در حقوق مدنی، انتشارات جنگل، چاپ سوم، ۱۳۸۶، ص ۲۳۰

۲. امام خمینی، روح الله، تحریر الوسیله، جلد سوم، ترجمه سید محمد باقر موسوی همدانی، انتشارات دار العلم، چاپ پنجم، ۱۳۸۵، ص ۲۳۷

اثر حجر بر مسئولیت امضاءکنندگان اسناد تجاری با مطالعه تطبیقی در کنوانسیون‌های ژنو.....۸۳

برواتی سفیه موجب تعهد وی نبوده و باطل است نه غیر نافذ و از آنجا که بطلان تعهد غیر رشید ایراد مربوط به خود امضا است نه ایراد مربوط به رابطه مبنایی لذا در برابر هر دارنده‌ای حتی ثالث با حسن نیت نیز قابل استناد بوده و نتیجتاً امضاکننده سفیه و غیر رشید مسئولیتی در برابر دارنده ندارد.

مبحث دوم: اثر سفه و عدم رشد بر مسئولیت سایر امضاکنندگان

همچنانکه فوقاً نیز گفتیم فقدان رضا در سفیه و رد معامله وی توسط نماینده قانونی وی باعث می‌شود که فرد مزبور در مقابل دارنده مسئولیت نداشته باشد حتی اگر دارنده با حسن نیت باشد چون ایراد مربوط به خود امضاء سند می‌باشد نه رابطه مبنایی ولی سایر امضاکنندگان طبق اصل استقلال امضائات همچنان مسئول باقی می‌مانند. لذا هم در حقوق ایران و هم کنوانسیون‌های ژنو (مواد ۷ و ۱۰ و ۳۲) در صورت بطلان تعهد سفیه سایر امضاکنندگان طبق اصل استقلال امضائات در برابر دارنده با حسن نیت مسئولیت تضامنی دارند.

بنابراین هم در حقوق ایران هم در کنوانسیون‌های ژنو سفاهت شخص امضاکننده سند تجاری طبق اصل استقلال امضائات به مسئولیت صحیح سایر امضاکنندگان خللی وارد نمی‌نماید و سایر مسئولین بابت امضا خود مستقلاً در برابر دارنده با حسن نیت مسئولیت تضامنی دارند.

نتیجه گیری

۱- در خصوص نقش صغر بر مسئولیت امضاءکنندگان سند تجاری بایستی گفت که اگر محجور صغیر غیرممیز باشد تعهد نامبرده بعلت فقدان قصد و رضا طبق مواد ۱۹۵ و ۲۱۲ و ۱۲۱۲ قانون مدنی باطل بوده لذا اگر نامبرده با هر عنوانی اعم از مدیون اصلی و ضامن وی و یا سایر مسئولین تضامنی (ظهرنویس، برات دهنده، شخص ثالث قبول کننده، ضامن خاص) سند تجاری را امضاء نماید، هیچ گونه تعهدی نداشته و ندارد و از آنجا که این ایراد، ایراد مربوط به خود امضاء سند می‌باشد در مقابل هر دارنده‌ای

۸۴.....تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال نهم، شماره سی و دوم، تابستان ۱۳۹۵

حتی ثالث با حسن نیت نیز قابل استناد است لذا امضاء صغیر غیر ممیز بعلت فقدان اهلیت موجب تعهد وی نخواهد بود ولی سایر مسئولین که تعهدات آنها صحیح باشد طبق اصل استقلال امضائات در برابر دارنده ثالث با حسن نیت مسئولیت تضامنی دارند. البته وضعیت در کنوانسیون‌های ژنو نیز طبق مواد ۷ و ۱۰ و ۳۲ همانند حقوق ایران است.

۲- اگر محجور صغیر ممیز باشد وضعیت کمی متفاوت می‌باشد چون صغیر ممیز دارای قصد انشاء بوده ولی فاقد رضا است و معاملات وی غیر نافذ است نه باطل (ماده ۱۲۱۲ ق.م). لذا اگر نامبرده با هر عنوانی سند تجاری را امضاء نماید دو حالت متصور است، حالت اول: نماینده قانونی وی (ولی قهری، قیم، وصی) معامله وی را تنفیذ نماید که در این صورت معامله صحیح بوده لذا نامبرده در برابر دارنده سند مسئولیت تضامنی دارد. حالت دوم: نماینده قانونی صغیر ممیز معامله را رد نماید که در این صورت معامله محجور در خصوص سند تجاری باطل است و این بطلان در برابر هر دارنده‌ای حتی ثالث با حسن نیت قابل استناد است ولی سایر امضاءکنندگان در هر دو حالت، طبق اصل استقلال امضائات در برابر دارنده با حسن نیت مسئولیت تضامنی دارند و نمی‌توانند به بطلان تعهد صغیر ممیز استناد و خود را از زیر بار مسئولیت رها نمایند. وضعیت در کنوانسیون‌های ژنو نیز تقریباً طبق مواد ۷ و ۱۰ شبیه حقوق ایران است با این تفاوت که در مواد ۷ و ۱۰ امضائات صغیر ممیز بعلت محجوریت نامبرده بطور مطلق موجب تعهد وی نخواهد بود ولی سایر مسئولین طبق اصل استقلال امضائات در برابر دارنده با حسن نیت طبق مواد ۷ و ۱۰ و ۳۲ کنوانسیون‌های ژنو مسئولیت تضامنی دارند.

۳- در خصوص اثر جنون بر مسئولیت امضاءکنندگان سند تجاری بایستی گفت که اگر جنون دائمی باشد، نامبرده اگر با هر عنوانی (اعم از مدیون اصلی، ضامن و سایر مسئولین تضامنی) سند تجاری را امضاء نماید، بعلت فقدان قصد و رضا تعهد وی باطل بوده و این ایراد از آنجا که ایراد مربوط به خود امضاء است در برابر هر دارنده‌ای حتی

اثر حجر بر مسئولیت امضاءکنندگان اسناد تجاری با مطالعه تطبیقی در کنوانسیون‌های ژنو.....۸۵

ثالث با حسن نیت نیز قابل استناد است ولی این بطلان تعهد مجنون دائمی، طبق اصل استقلال امضائات به تعهدات صحیح سایر امضاءکنندگان خللی وارد نمی‌نماید. وضعیت در کنوانسیون‌های ژنو طبق مواد ۷ و ۱۰ و ۳۲ نیز همانند حقوق ایران است.

۴- در خصوص اثر جنون ادواری بر مسئولیت امضاءکنندگان سند تجاری بایستی گفت که اگر مجنون ادواری در دوران افاقه سندی را امضاء نماید تعهد وی بعلت داشتن قصد و رضا معتبر بوده لذا خود و سایر امضاءکنندگان نیز مسئولیت تضامنی دارند ولی اگر در دوران جنون سند تجاری را امضاء نماید وضعیت همانند مجنون دائمی است لذا نامبرده مسئولیتی نداشته ولی سایر امضاءکنندگان طبق اصل استقلال امضائات بعلت امضاء صحیح خود مستقلاً در برابر دارنده سند مسئولیت تضامنی دارند و وضعیت در کنوانسیون‌های ژنو طبق مواد ۷ و ۱۰ و ۳۲ مانند حقوق ایران است.

۵- اثر سفاهت بر مسئولیت امضاءکنندگان سند تجاری تا حدود زیادی همانند اثر صغیر ممیز می‌باشد لذا اگر سفیه سند تجاری را امضاء نماید از آنجا که نامبرده دارای قصد انشاء می‌باشد لذا امضاء وی باطل نیست بلکه بعلت فقدان رضا غیر نافذ است. (ماده ۱۲۱۲ ق.ت) لذا اگر نماینده قانونی وی امضاء وی را تأیید نماید، تعهد وی معتبر می‌باشد و در صورت رد آن تعهد وی باطل خواهد بود ولی در هر صورت سایر امضاءکنندگان طبق اصل استقلال امضائات در برابر دارنده با حسن نیت مسئول امضاء صحیح خود هستند و در کنوانسیون‌های ژنو نیز طبق مواد ۷ و ۱۰ و ۳۲ وضعیت تقریباً شبیه حقوق ایران است.

فهرست منابع

الف: کتب

۱. اباذری فومشی، منصور، قانون تجارت در رویه قضایی، چاپ اول، پاییز ۸۶، انتشارات خرسندی، ص ۱۴۷
۲. اسکینی، ربیعا، حقوق تجارت (برات، سفته، قبض انبار، اسناد در وجه حامل و چک)، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی (سمت)، چاپ یازدهم، تهران، بهار ۱۳۸۶
۳. امامی، سید حسن، حقوق مدنی، جلد ۱، انتشارات اسلامی، چاپ ۲۲، سال ۱۳۸۱
۴. امامی، سید حسن، حقوق مدنی، جلد ۵، انتشارات کتابفروشی اسلامی، چاپ هشتم، ۱۳۷۲
۵. بازگیر یداله، آراء دیوان عالی کشور در امور حقوقی، جلد ۳، چاپ اول، انتشارات ققنوس، سال ۱۳۷۷
۶. بهرامی، بهرام، حقوق تجارت کاربردی، چاپ سوم، زمستان ۸۷، نشر موسسه فرهنگی نگاه بینه.
۷. خمینی، روح الله، تحریر الوسیله، جلد سوم، ترجمه سید محمد باقر موسوی همدانی، انتشارات دارالعلم، چاپ پنجم، ۱۳۸۵
۸. حسن زاده، حیدر، حقوق تجارت اسناد تجارتي (برات، سفته، و چک و اسناد در وجه حامل) با اصلاحات و الحاقات، انتشارات مجدد، چاپ دوم، ۱۳۹۴
۹. زندی، محمدرضا، رویه قضایی دادگاه‌های تجدید نظر استان تهران در امور مدنی (اسناد تجاری)، چاپ دوم، سال ۹۱، انتشارات جنگل.
۱۰. ستوده تهرانی، حسن، حقوق تجارت، جلد سوم، نشر دادگستر، چاپ نهم، تهران ۱۳۸۵، اخلاقی، بهروز.
۱۱. ساکت، محمد حسین، شخصیت و اهلیت در حقوق مدنی، انتشارات جنگل،

اثر حجر بر مسئولیت امضاءکنندگان اسناد تجاری با مطالعه تطبیقی در کنوانسیون‌های ژنو..... ۸۷

چاپ سوم، ۱۳۸۶.

۱۲. شهیدی، مهدی، حقوق مدنی، جلد اول (تشکیل قراردادها و تعهدات) انتشارات

مجد، چاپ نهم، ۱۳۸۵

۱۳. صفایی، سید حسین، اشخاص و اموال، جلد اول، نشر میزان، چاپ چهاردهم،

۱۳۹۱.

۱۴. صفایی، سید حسین و قاسم زاده، سید مرتضی، حقوق مدنی (اشخاص و

محجورین) چاپ اول، انتشارات سمت، سال ۱۳۷۵.

۱۵. عرفانی، محمود، حقوق تجارت (اعمال تجاری و...) جلد اول، انتشارات جهاد

دانشگاهی، چاپ سوم، ۱۳۷۱

۱۶. کاتوزیان، ناصر، حقوق مدنی، قواعد عمومی قراردادها، جلد ۲، شرکت انتشار،

چاپ چهارم.

۱۷. محمدی، علی، شرح تبصره، علامه حلی، جلد دوم، انتشارات دارالفکر، چاپ

اول، ۱۳۷۱.

ب: جزوات

۱۸. اخلاقی، بهروز، جزوه حقوق تجارت، اسناد تجاری، برات، سفته، چک،

انتشارات دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران ۱۳۷۱

۱۹. حسن زاده، حیدر، جزوه حقوق تجارت تطبیقی، مقطع کارشناسی ارشد،

دانشکده حقوق واحد تهران مرکزی، سال ۹۵.

۲۰. صقری، محمد، حقوق تجارت (۳) (اسناد تجاری)، جزوه درسی دانشکده علوم

قضایی و خدمات اداری دادگستری، ۱۳۷۴.